

УДК 343.36

Олена Федорчук,*здобувач кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 376-1 КК УКРАЇНИ (НЕЗАКОННЕ ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТООБІГУ СУДУ)

У статті розглядається предмет складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 376-1 КК (незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду), сформульовані пропозиції з удосконалення кримінального законодавства України щодо досліджуваної проблеми.

Ключові слова: автоматизована система документообігу суду, незаконне втручання, внесення неправдивих відомостей, несанкціонований доступ.

Актуальність дослідження обраної теми обґрунтована тим, що судова реформа, яка нині активно здійснюється в Україні, нерозривно пов'язана з пошуками шляхів підвищення ефективності здійснення правосуддя та посилення ролі судової влади в забезпеченні верховенства права у всіх сферах застосування національного законодавства. Статтею 376-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачено кримінальну відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (далі – АСДС). Відповідне суспільно небезпечне діяння віднесено законодавцем до злочинів проти правосуддя.

Дослідженням предмету злочину як ознаки складу злочину займалися такі вчені: М. І. Бажанов, П. С. Матишевський, А. В. Наумов, В. Я. Тацій, В. К. Глистин, О. Ф. Кістяківський, Б. С. Никифоров, М. С. Таганцев, Є. Ф. Лашук та інші. Що ж стосується предмета злочину, передбаченого ст. 376-1 КК, то його дослідженням займалися такі вчені, як: М. І. Хавронюк, О. О. Дудоров, В. А. Козак та інші. Незважаючи на всебічне розроблення порушеної проблематики в цілому, в наукових працях існують різні погляди на предмет злочину, передбаченого вищезазначеною статтею КК, і це свідчить про актуальність обраної теми та необхідність її ретельного та поглибленого вивчення.

Метою дослідження є розкриття сутності, з'ясування особливостей та аналіз предмету злочину, передбаченого ст. 376-1 КК України, а також встановлення чітких критеріїв щодо його визначення.

Велике значення має дослідження проблем предмета злочину, зокрема його місця у складі злочину та значення для кваліфікації злочинного посягання. Зазначимо, що вивчення цього питання має свою давню історію і дотепер викликає наукові дискусії. Дослідниками проблем предмета злочину сформульовано декілька підходів, пов'язаних із визначенням його місця у складі злочину. Найбільш поширеним є погляд, відповідно до якого предмет злочину визнається факультативною ознакою складу злочину (П. С. Матишевський, А. В. Наумов, М. І. Бажанов, В. Я. Тацій та ін.). Згідно з позицією М. І. Бажанова, предмет злочину – це та річ (фізичне утворення) матеріального світу, поведження з якою закон пов'язує з певною кваліфікацією, а значить із відповідальністю [1, с. 33]. В. Я. Тацій вважає, що під предметом злочину слід розуміти будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину. Також він зазначає, що предмет злочину, який існує поряд з об'єктом, є самостійною факультативною ознакою складу злочину [2, с. 118]. А. В. Наумов, розвиваючи даний погляд, пояснює предметом злочину є матеріальні предмети зовнішнього світу, на які безпосередньо впливає злочинець, здійснюючи злочинне посягання на відповідний об'єкт [3, с. 310].

П. С. Матишевський дотримується думки, що предметом злочину є речі матеріального світу, впливаючи на які, особа посягає на блага, що належать суб'єктам суспільних

відносин [4, с. 104]. Таким чином, П. С. Матишевський і А. В. Наумов доводять залежність предмета злочину від об'єкта посягання, хоча й дають визначення предмета злочину як факультативної ознаки складу злочину.

Інша позиція науковців полягає в тому, що предмет злочину слід відносити до ознак об'єктивної сторони складу злочину. Так, П. П. Михайленко дотримувався точки зору, що предмет злочину – це обов'язкова ознака низки складів злочинів, але розглядав його поряд із факультативними ознаками об'єктивної сторони складу злочину [5, с. 76]. В. К. Глистин відносить до об'єктивної сторони злочину предмети, що не входять до структури суспільних відносин [6, с. 48]. З приводу даних поглядів існує слушна критика В. Я. Тація. Він зазначає, по-перше, що предмет злочину необхідно відносити до об'єкта, з яким вони перебувають у більш тісному зв'язку, а не до об'єктивної сторони злочину. По-друге, об'єктивна сторона як елемент складу злочину має власну структуру, свої, властиві їй системоутворюючі ознаки. Тому включення до її складу додаткових ознак навряд чи виправдано, тим більше що вони будуть чимось стороннім для неї. А далі вчений наголошує, що в науці кримінального права і практиці стало традиційним розглядати предмет поряд з об'єктом злочину. З урахуванням викладеного немає потреби змінювати це, загалом стає уявлення про місце предмета у складі злочину, тим більше що предмет злочину і в основному пов'язаний безпосередньо з об'єктом злочину [7, с. 40, 56].

Існує також третій підхід щодо предмета злочину, прихильники якого ототожнювали предмет з об'єктом злочину чи взагалі його не розглядали (О. Ф. Кістяківський, Б. С. Никифоров, В. Д. Спасович, М. С. Таганцев). Так, проблема предмету злочину – пише Б. С. Никифоров – у її нинішньому вигляді, по суті, знімається, тому що усувається необхідність у самостійному дослідженні предмета злочину як явища, що лежить за межами об'єкта і ведучого самостійне відносно нього існування [8, с. 130-132].

Необхідно відзначити також, що останніми роками почали з'являтися альтернативні погляди на сутність предмета злочину. Деякі науковці вважають, що предметом злочину можуть виступати не лише матеріальні речі, а й не матеріалізовані об'єкти (М. І. Панов, А. М. Ришелюк, М. П. Бікмурзін, Є. Ф. Лашук, О. Е. Радутний).

Тут вважаємо доречним навести думку О. Е. Радутного, який пропонує розширити загальноприйняте поняття предмета злочину: він розуміє під ним речі або інші яви-

ща об'єктивного світу (інформація, енергія тощо), з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діянні особи ознак складу конкретного злочину. Причому інформацію науковець відносить до предмета злочину тільки тоді, коли вона прямо вказана в законі або з нього випливає [9, с. 96]. Дане визначення більше за інші підходить до дослідженої нами теми, оскільки інформація як предмет злочину прямо вказана в тексті ст. 376¹ КК.

Підсумовуючи вищевказані позиції науковців, зазначимо, що ми є прихильником першого підходу і вважаємо, що предмет злочину є факультативною ознакою об'єкта злочину. У свою чергу, під предметом злочину слід розуміти речі або інші явища об'єктивного світу, з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діянні особи ознак складу конкретного злочину.

Проаналізувавши підходи щодо визначення місця предмету злочину, перейдемо безпосередньо до дослідження предмету злочину, передбаченого ст. 376¹ КК. Так, запровадження цієї норми до КК зумовлене поширенням у судах України сучасних технічних новацій, високих інформаційних технологій і комп'ютерних засобів, які покликані унеможливити зловживання службовим становищем з боку суддів. Це, зокрема, досягається за рахунок автоматизації документообігу в судах. Закріплення в законодавстві даної статті виступає однією з кримінально-правових гарантій належної організації і функціонування суду як єдиного органу судової влади в Україні.

У ч. 3 ст. 15 Закону України (далі – ЗУ) «Про судоустрій та статус суддів» від 7 липня 2010 р. було передбачено запровадження в судах загальної юрисдикції автоматизованої системи документообігу (далі – АСДС). Відповідно до ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах» від 5 червня 2009 р., який набрав чинності з 1 січня 2010 р., нормами про автоматизовану систему документообігу суду були доповнені Кодекс адміністративного судочинства України (ст. 151), Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 111), Господарський процесуальний кодекс України (ст. 21), Кримінальний процесуальний кодекс України (ст. 35). 26 листопада 2010 р. Рада суддів України своїм рішенням № 30, погодженим із Державною судовою адміністрацією України, затвердила Положення про автоматизовану систему документообігу суду (далі – Положення). Відповідно до цих нормативно-

правових актів до АСДС повинна, зокрема, вноситися інформація щодо предмета справи та сторін у ній, руху судових документів, судді, який розглядав справу, тощо. Зазначена інформація має велике значення для належного здійснення правосуддя. Її відсутність, викривлення, знищення можуть зашкодити як приватним інтересам сторін у справі, так і суспільним інтересам. Аналізуючи також ч. 1 ст. 376¹ КК, де вказано, що злочином вважається «умисне внесення неправдивих відомостей, несвоєчасне внесення відомостей в АСДС, несанкціонована дія з інформацією, яка міститься в АСДС, та інше втручання в роботу АСДС...», можна зробити висновок, що законодавець виділяє такі предмети злочину:

- Відомості;
- Інформацію;
- АСДС.

Що ж до науковців кримінального права, то у них немає єдиної думки щодо предмета злочину, передбаченого ст. 376¹ КК України. Так, В. А. Козак вважає, що предметом аналізованого злочину є відомості, що вносяться до АСДС, з приводу яких і вчиняється це суспільно небезпечне діяння [10, с. 154]. М. І. Хавронюк залежно від форми об'єктивної сторони до предмета розглядуваного злочину відносить саму АСДС або комп'ютерну інформацію, що оброблюється або зберігається в цій системі на відповідних носіях. АСДС, на його думку, це організаційно-технічна система, в якій реалізується технологія обробки інформації, що міститься у відповідних документах, з використанням технічних засобів. Науковець зазначає, що така інформація є предметом розглядуваного злочину лише в тому разі, коли вона створена на законних підставах і має відповідний режим захисту, встановлений згідно з чинним законодавством [11, с. 12]. Як зазначають деякі автори, предметом злочину є певна інформація, тобто відомості, що вносяться до АСДС (дата надходження позовної заяви, інформація про предмет спору та сторони у справі, про рух судових документів, дані про суддю, який розглядав справу, тощо, а також програмне забезпечення). Названі відомості можуть бути як правдивими (такими, що відповідають дійсності), так і неправдивими (що не відповідають дійсності) [12, с. 35]. У свою чергу А. С. Беніцький, до предмету незаконного втручання в роботу АСДС відносить відомості, що вносяться до цієї системи; інформацію, що міститься в ній, а також саму систему АСДС [13, с. 780]. Також, існує точка зору, що інформація є предметом злочину, що розглядається (І. В. Дем'яненко) [14, с. 150]. Різноманітність поглядів щодо ви-

значення предмету злочину, передбаченого ст. 376¹ КК, призводять до того, що правоохоронні й судові органи припускаються певних помилок у розслідуванні та призначенні покарання за вчинення зазначених злочинів.

На нашу думку, питання про предмет злочину, передбаченого ст. 376-1 КК України, необхідно вирішувати виходячи зі змісту поняття інформації, яке містить чинне законодавство України. Зазначимо, що поняття «інформація» міститься, зокрема, у таких нормативно-правових актах, як: Цивільний Кодекс України (далі – ЦК), ЗУ «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р., ЗУ «Про науково-технічну інформацію» від 23 червня 1993 р. та ЗУ «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 р.

Розпочнемо з аналізу положень ст. 200 ЦК України та ст. 1 ЗУ «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р., які є ідентичними. У них закріплено, що інформацією є «будь-які відомості та (або) дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді». Аналізуючи ЗУ «Про науково-технічну інформацію» від 23 червня 1993 р., можемо дійти висновку, що він деталізує поняття інформації і визначає, що «науково-технічною інформацією є будь-які відомості та (або) дані про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді». Також відповідно до ст. 1 ЗУ «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 р. інформація визнається як відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб.

Аналіз зазначених законів дає підстави зробити висновки, що законодавець:

- формулює поняття «інформація» через поняття «відомості»;
- вказує обов'язкову ознаку інформації – можливість її збереження на матеріальних носіях або відображення в електронному вигляді.

Це дає підстави стверджувати, що поняття «інформація» є більш вузьким, ніж поняття «відомості».

Для подальшого розвитку даної позиції перейдемо до характеристики АСДС. Її поняття законодавець надає у п. 1.2.1 Положення, де АСДС визначається як сукупність комп'ютерних програм, а тому інформація в ній може бути лише у такій формі, яка придатна для її зчитування комп'ютером. Враховуючи викладене, можемо зробити висно-

вок, що предметом аналізованого злочину є інформація, яка існує в електронному вигляді та вноситься до АСДС. У п. 1.5. Положення АСДС – це «сукупність комп'ютерних програм, що забезпечують функціонування документообігу суду за допомогою використання відповідних програмно-апаратних комплексів судів, обіг інформації між судами різних інстанцій та спеціалізації, передачу інформації до центральних баз даних залежно від спеціалізації судів, захист на технологічних ланках від несанкціонованого доступу тощо». АСДС запроваджується у всіх судах для забезпечення об'єктивного та неупередженого розподілу справ між суддями з дотриманням принципів черговості та однакової кількості справ для кожного судді; надання фізичним та юридичним особам інформації про стан розгляду справ щодо них; централізованого зберігання текстів судових рішень та інших процесуальних документів; підготовки статистичних даних; реєстрації вхідної та вихідної кореспонденції та етапів її руху; розподілу справ між суддями; видачі судових рішень та виконавчих листів на підставі наявних у системі даних щодо судового рішення та реєстрації заяви особи, на користь якої воно ухвалено; передачі справ до електронного архіву. Кримінальні справи, позовні заяви, скарги, подання та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються (надходять) до суду і можуть бути предметом судового розгляду, у порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в АСДС, яка здійснюється працівниками апарату відповідного суду в день надходження документів. До АСДС в обов'язковому порядку вносяться: дата надходження документа, інформація про предмет спору та сторони у справі, прізвище працівника апарату суду, який здійснив реєстрацію, інформація про рух судових документів, дані про суддю, який розглядав справу, та інші дані відповідно до законодавства [15, с. 12-18].

Визначення судді або колеги суддів для розгляду конкретної справи здійснюється АСДС під час реєстрації відповідних документів за принципом вірогідності, який враховує кількість справ, що перебувають на розгляді у суддів; заборону брати участь у перегляді рішень для судді, який брав участь в ухваленні судового рішення, про перегляд якого ставиться питання; перебування суддів у відпустці, на лікарняному, у відраженні та закінчення терміну повноважень. Після визначення судді або колеги суддів для розгляду конкретної справи внесення змін до реєстраційних даних щодо цієї справи, а також видалення цих даних з АСДС не допускається, крім випадків, встановлених законом.

Доступ до АСДС надається суддям та працівникам апарату відповідного суду згідно з їх функціональними обов'язками [16, с. 887].

Висновки

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що, на нашу думку, предметом незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду є як інформація, що вноситься до АСДС, так і сама АСДС, з приводу якої вчиняється злочин, як матеріальний носій, на якому зберігається зазначена інформація. Інформацією у цьому разі є будь-яка текстова чи інша інформація, що існує в електронному вигляді, обробляється в АСДС або зберігається в цій системі на відповідних носіях і може створюватись, змінюватись чи використовуватись за допомогою цієї системи.

Список використаних джерел:

1. Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть. Конспект лекций / М. И. Бажанов. – Днепропетровск: Пороги, 1992. – С. 33.
2. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / [В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. В. Я. Тацій, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2015. – 528 с. – С. 118.
3. Наумов А. В. Российское уголовное право. Курс лекций: в 3-х т. / А. В. Наумов. – 4-е изд. перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – Т. 1. Общая часть. – С. 310.
4. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студ. юрид. вузів і фак. / П. С. Матишевський. – К.: А.С.К., 2001. – С. 104.
5. Михайленко П. П. Уголовное право Украины. Общая часть / П. П. Михайленко. – Киев, 1995. – С. 76.
6. Глистин В. К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений (объект и квалификация преступлений) / В. К. Глистин. – Л., 1979. – С. 48.
7. Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В. Я. Тацій. – Харьков. – 1988. – С. 40, 56.
8. Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву / Б. С. Никифоров. – М.: Юрид. лит., 1960. – С. 130–132.
9. Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю: монографія / О. Е. Радутний. – Х.: «Ксілон», 2008. – 202 с. – С. 96.
10. Козак В. А. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду: аналіз основного складу злочину // Проблеми законності / В. А. Козак. – № 122–2013. – С. 151–157, 154.
11. Хавронюк М. І. Стаття 376-1 Кримінального кодексу України: здобуток чи прорахунок? / М. І. Хавронюк // Вісник Верховного суду України. – 2009. – № 10 (110). – С. 6–13, 12.

12. Злочини проти правосуддя : навч. посіб. / за заг. ред. проф. В. І. Борисова, проф. В. І. Тютюгіна. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. – 155 с. – С. 35.

13. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – Луганськ: Елтон-2, 2012. – Т.2. – 780 с.

14. Дем'яненко І. В. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду / І. В. Дем'яненко VIII // Міжна-

родна науково-практична конференція студентів та молодих вчених Від громадянського суспільства – до правової держави (26 квітня 2013 р., Харків). – С. 149–150.

15. Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 12. – С. 12–18.

16. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2-х т. / за заг. ред. К82 В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х.: Право, 2013. – С. 887.

У статті розглядається предмет складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 376-1 КК (незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду), сформульовані пропозиції з удосконалення кримінального законодавства України щодо досліджуваної проблеми.

Ключові слова: автоматизована система документообігу суду, незаконне втручання, внесення неправдивих відомостей, несанкціонований доступ.

The article analyzes the subject of the crime under Part. 1 Art. 376-1 Criminal Code (illegal interference with operation of an automated workflow system ships), formulated proposals for improvement of the criminal legislation of Ukraine on the problem.

Key words: court's automatical system of flow of documents, illegal intervention, untrue changes' introduction, unauthorised access.

